TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE OSMANLI

NEVZAT KÖSOĞLU

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 463
EDEBÎ ESERLER: 183

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-335-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2000
4. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Tashih: Esra Ermiş

Son Okuma: Abdullah Ezik

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2022

Nevzat Kösoğlu; 7 Ekim 1941 tarihinde Erzurum'un İspir ilçesinde doğdu. Liseyi Erzurum ve Karabük'te okudu. İ.Ü Hukuk Fakültesini ve İ.Ü İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsünü bitirdi. 1964 yılında gazeteciliğe başladı. Babıali'de Sabah gazetesinin Ankara temsilciliğini yaptı. Yedek subay olarak askerliğini yaptıktan sonra, avukatlık mesleğinin yanı sıra Söğüt dergisini çıkardı. Ötüken Neşriyat'ı kuranlar arasında yer aldı ve yönetti. 1970 yılında Milliyetçi Hareket Partisi'nin genel sekreter yardımcılığına seçildi. 1977 genel seçimlerinde MHP'den Erzurum milletvekili olarak parlamentoya girdi. 12 Eylül 1980 İhtilali'nden sonra bir buçuk yıl tutuklu kaldı. Yayıncılıkla uğraştı. 14 ciltlik Büyük Türk Klasiklerini yayınladı. Kültür Bakanlığı adına 30 ciltlik "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları" projesini yürüttü. Türk Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Başkanlığı yaptı. TBMM 2009 Yılı Üstün Hizmet Ödülü'ne layık görülen Kösoğlu, 10 Ekim 2013 tarihinde Ankara'da vefat etti.

İÇİNDEKİLER

Söz Başı 9

BİRİNCİ BÖLÜM:
TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE ÜLKÜCÜLÜK

Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği Fikrinin Doğuşu 15
Millet yahut Milliyeti Yapan Unsurlar 16
Tarihî Akış İçinde Değişme ve Devlet 18
Nesnel Kimlik ve Bunun Toplum Tarafından İdraki 23
Farklılık Şuuru ve Türk Kimliği Duygusu 26
Osmanlıda Egemenlik ve Kuruluş İlkesi 30
İslamcılık Hassasiyetlerinin Gelişmesi 35
Osmanlıdan Ümit Kesiliyor... 37
Asır Milliyet Asrı 44
İman Tazeleyerek Dirilen Ordu 48
Kültür Milliyetçiliği 50
Cumhuriyetin Kurucu İlkesi 52
Kültür Milliyetçiliği ve Soygunculuk 57

Milliyetçilik Ahlakı ve Ülkücülük 63
İman ve Eylem 63
Milliyetçilik Duygusunun Oluşumu yahut
Millî Kimliğimizin Unsurları 68
Dil 70
Din 77
Devlet 80
Coğrafya 84
Musiki 85
Tarih Şuuru 89
Ülkücülük 92

Türk Ülkücülüğü 95
Kavramlar ve Yürekler 95
Fertlerin ve Milletlerin Ülkücülüğü 97
Türk Ülkücülüğü 102

Gün Batarken 107
Sönen Kibritin Son Alevi 108
Cumhuriyet ve Yeniden Diriliş 111
Prof. Dr. Osman Turan'ın Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi ve Milliyetçilik Anlayışı 113
Milliyetçilik Anlayışı 119

İKİNCİ BÖLÜM: OSMANLI

İslam Tarihi İçinde Osmanlı Doğuşu 127
Osmanlı Kuruluşundaki Kültürel-Dinî Dinamikler 147
Medeniyetlerin Kurucu Gücü 148
İman ve Tolerans 149
Medreseliler 155
Ahiler 160
Camiler ve Tasavvuf Hareketi 162
Abdalân-ı Rum 168
Gaziyân-ı Rum 172
200 Sancaklı Mevlâna 177
Göç ve Medeniyet 178
Hukukun Üstünlüğü ve Şeyhülislamlık Kurumu 182
Osmanlı Siyasi Yapısı ve Bunun Çözülmesi 190
Osmanlıda Hukuka Bağlılık Şuuru 204

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İMAN VE İNSAN

Din, İman, İnsan 213
Yeni Bir Kültür ve Medeniyet Ayrımı 229

Kültür ve Medeniyet 229
Bir İman Çevresinde Hayat 232
Kültürün Üslubu 235
Yeniden Diriliş ve Gelenek 237
Kitabî ve Fiilî Medeniyet 239
Kalkınma Sürecinde İnsan 243
Aydın-Halk Zıtlaşması 253

SÖZ BAŞI

Bu kitapta, milliyetçiliğin ortak bir kültürden doğan tabii bir duygu olarak daima var olduğunu, ancak bu duyguyu oluşturan kültürel öğelerin tarih içinde değişebileceğini anlattım. Bu, bugün millet dediğimiz toplumsal birimin, varlığının her döneminde bir millî kimliğe sahip olduğunu, ancak bu kimliği oluşturan kültürel öğelerin zaman içinde değişebileceğini de ifade ediyor. Bu tespitler nesneldir; bizim bakış açılarımıza göre değişmez. Ayrıca, bu tarihî ve toplumsal gerçekliğin, birtakım sosyologların yahut ideologların tariflerine uyup uymaması da hiçbir şeyi değiştirmez. Siz bir tarife sokabilseniz de sokamasanız da, en az iki bin beş yüzyıldan beri olagelen bir toplumsal gerçeklik, bir kültürel oluşum var ki, o, bugünkü Türk milletidir ve onun millî kültürüdür. Bugün de, her türlü tarife ilgisiz olarak oluşumunu sürdürmektedir.

İşte millet dediğimiz, bu canlı varlıktır; değişen, oluşan ve hep kendisi olarak kalmayı başaran toplumsal gerçeklik. Her milletin düşünürleri, kendi milletlerinin tarihî ve fiilî gerçekliğine göre, bu değişme içinde milleti kendisi olarak devam ettiren unsurları içeren tarifler vermeye çalışmışlardır. Doğru olan da budur; her milletin tarih/kültür macerası farklı olduğuna göre, her millet için verilecek tarifin buna uygun olması gerekir. Ancak, yine de ifade edelim ki, milletin toplumsal ve ruhî gerçekliğinde, verilecek bütün tarifleri aşan bir şey var. Bu, bütünün parçalarının toplamından fazla bir anlam kazanması gibi gö-

rünüyor. Bu anlamda, ortak geçmiş şuurunun ve geleceği birlikte yaşamak iradesinin payını hissedebiliyoruz.

Bu tarihî/toplumsal gerçekliğin idraki ve isimlendirilmesi ile milliyetçilik düşüncesi on dokuzuncu yüzyıl içinde doğdu ve yayılmaya başladı. Her milletin toplumsal gelişme süreci farklı olduğu için, milliyetçilik fikrinin yayılmasından yararlanan ve zarar eden topluluklar oldu. Fiilen millî sınırlarına çekilmiş olan Fransa gibiler, bu duyguyu zenginleştirecek kültürel atılımlara girmekle, toplumsal ve siyasi yapılarını kuvvetlendirdiler.

Bizim gibi, imparatorluk halinde iken bu düşünce ile tanışanlar, parçalanmayı hızlandıran bir milliyetçilik dalgası yaşadılar. Bu yüzden Gökalp, milliyetçiliği, İslam dünyasını ve imparatorluğumuzu parçalayan bir manevi mikrop olarak ilan etti ve artık onu kendi hizmetimizde kullanma zamanı geldi, dedi. O günlerden itibaren, bütün Müslüman toplumların, kendi milliyetlerini idrak ederek Batı emperyalizmi karşısında mücadeleye girmeleri ve siyasi-iktisadi bağımsızlıklarını kazanmaları gayretleri Türk milliyetçilerince hep desteklendi.

Millî varlığımıza dayanarak, milliyetçilik konsepti üzerine kurulan Cumhuriyet, millî kültürümüzü/kimliğimizi geliştirecek, zenginleştirecek tedbirler almaya çalıştı. Bir kısım kötü niyetliler, cumhuriyetin, var olmayan bir millî kimlik oluşturmaya çabaladığını ileri sürdüler; onlar, çoğu alt kültür bile denilemeyecek folklorik renkleri ayrı birer kimlik halinde tahrik etmeye memur, her cinsten bölücülerdir. Bir kısım iyi niyetlilerde, yazımızın girişinde işaret ettiğimiz tarihî gerçekliğin farkında olmayarak, milleti, yabancı literatürden aldıkları birtakım tariflere sığdırabilmek için, noksanlarımızın bulunduğunu ve milliyetimizin oluşmakta olduğunu ileri sürdüler. Ziya Gökalp, sübjektif kimliği, objektif/kültürel kimlik yerine koyarak benzeri bir yanlışa düşmüştü.

Bir devletin, kuruluş ilkelerini güçlendirmek için kültür ve eğitim siyasetleri izlemesinden, ancak bu kimlikten rahatsız olanlar rahatsız olurlar. Cumhuriyet siyasetlerinin asıl eleştirilmesi gereken tarafı, batıcılık saplantıları yüzünden kendi bindiği dalı kesmeye çalışan tutumlardır. Bu yanlışlar Türk kültürünün tarihî/millî muhtevasını tahrip ederken, elinde Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene!" pankartını taşıyordu. Bu yanlış, giderek siyasi varlığımızın yaslandığı millet konseptini tartışmaya sokacak noktalara getirildi. Öbür yanda, milletine sadık bazı kesimler, siyakını sibakını (bağlamını) yeterince kavrayamadıkları bir takım Batılı değerlere sahip çıkmak adına, millî kültürümüzü koruyacak ve geliştirecek bazı tavırlara karşı çıkmaya başladılar.

Bu yanlışlara karşı koyabilmenin ilk şartı, şüphesiz ki doğru idraklere kavuşmaktır.

***

Osmanlı İmparatorluğunun 700. kuruluş yıl dönümünün kutlanması kararı, 1999 yılında yapılan kutlama faaliyetlerinden çok, Osmanlıya dostça bir kapı açılmış olması bakımından önemlidir. Gerçi, ilim adamları için bu kapı daima açıktı; ama, yine de, toplumun bütününe yaygın bir rahatlamanın olması, onları da etkileyecektir. Bu demektir ki, her türlü kompleksten, peşin yargılardan sıyrılmış olarak rahatça ve bizimdir diyerek Osmanlı üzerinde düşünebilir, araştırmalarımızı yürütebiliriz.

Osmanlının da bir hukuku olduğu, Osmanlı yönetiminin de hukuk kurallarına uymak gereğini duyabileceği gibi, sıradan olguları kavramakta zorluk çeken hukukçularımızın varlığını görmüş olmak, insanı mübalağaya götürebilir olsa da, Osmanlı tartışma ve çalışmalarının önünün daha çok açıldığını düşünüyorum.

Osmanlıyı, bütün kültürel oluşumlarıyla tanımak ve kavramak bizim görevimizdir ve ancak bizim yapabileceğimiz bir şeydir; çünkü, bütün yabancılaşma tezahürlerine rağmen, biz o kökten geliyoruz. Onu kavrayabildiğimiz ölçüde, idraklerimiz kendi kıblesine dönmüş olacaktır. Biz, geleceğimizi bu birikim üzerine kurmak ve dünyaya sunuşlarımızı bu birikimle yapmak zorundayız; efendi, kişilikli, saygın ve özgün olmanın yolu budur. Başta üniversitelerimiz olmak üzere, bu yolda heyecanlı bir yürüyüş başlatmalıyız.

***

Üçüncü bölümün ortak çizgisi "iman" meselesidir. İman, hayatın içgüdüler karşısındaki ana ilkesidir. Bütün insanî oluşumların arkasında, bu ikisinin şu veya bu ölçüde karışmış belirleyiciliği vardır.

Gerek yabancı, gerekse Türk düşüncesinde iman konusunda da sanki bir körlük yaşanıyor gibidir. Doğrusu, ben bunu şaşırtıcı buluyorum. Kur'an -ve bütün dinler- insanları sürekli, imana çağırdıkları halde, bu kavramın, dinî muhtevasının ötesindeki yer ve işlevleri üzerinde yeterince durulmamı solmasını ilgi çekici buluyorum. İslam kültüründe iman meselesi, iman-küfür çerçevesinde tartışılmış olmasına ve İbni Teymiye gibileri kavrama büyük bir derinlik kazandırmış olmasına rağmen, kavram hayatın bütününe dönük bir olgu halinde değerlendirilememiştir. Psikiyatri de, özellikle, id, ego süper ego ilişkilerinde son derece açıklayıcı olacağını düşündüğüm iman olgusunun yeri ve değerini tartışmamıştır. Yazdıklarımın uyarıcı bir faydasının olmasını dilerim.

21.2.2000
Nevzat Kösoğlu

BİRİNCİ BÖLÜM:

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE ÜLKÜCÜLÜK

MİLLİYETÇİLİK VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ FİKRİNİN DOĞUŞU

Milliyetçilik duygusu, tarihin bütün toplumlarında, bir mensubiyet duygusu olarak daima var olmuştur. Birlikte yaşamaktan, ortak inanç ve menfaatleri olmaktan aynı coğrafya ve aynı tarihî kaderi paylaşmaktan ve benzeri ortaklıklardan doğan tabii bir mensubiyet, yakınlık ve dayanışma duyusudur bu.

İnsan, dünyanın her yerinde ailesine bağlıdır; sever, onun için fedakârlıkta bulunur, onu korumak için gerekirse hayatını verebilir. Bu duyguyu, çevre olarak halka halka genişletirsek; akrabalar arasında bir sevgi ve dayanışma duygusu vardır; aynı mahallede oturanlar, köyden olanlar, hemşeriler, bu tür yakınlık ve dayanışma duygusunu paylaşırlar.

Yabancı bir ülkede yahut topluluk içinde bu duygular çok daha açık kavranırlar. Yabancı bir ülkede, namaz kılan bir insana tabii bir meyil, bir yakınlık duyarız. Eğer bu adam Türkçe konuşmaya başlarsa yakınlığımız artar; onunla aynı milletten olduğumuzu anlarız. Konuşmaya başladığımızda, bizimle aynı vilayetten hatta aynı kasaba yahut köyden olduğumuzu anlarsak, ilgimiz, sevincimiz ve duyduğumuz yakınlık da o ölçüde artacak, yoğunlaşacaktır.

Aynı şehirde oturanlar, bu ortaklıklardan ötürü birbirlerine, diğerlerine nazaran daha yakındırlar. Aynı devletin vatandaşları, diğerlerine göre birbirine daha yakındır. Aynı dili konuşanlar, aynı duygu ve düşünceleri paylaşanlar, or-

tak davranış biçimlerine ve ortak değerlere sahip olanlar, aynı şeylerden hoşlanan ve aynı şeylere gülen yahut ağlayan insanlar, tabii ki, diğer insanlara göre birbirlerine çok daha yakındırlar ve birbirleri ile dayanışma içinde olma temayülündedirler.

İnsanlar arasındaki ortaklıklar yani birlikte paylaşılan şeyler ne kadar çok olursa, bağlılık ve dayanışma duygusu da o kadar güçlü olur. Dikkat edilirse, bu, ortaklıklar dediğimiz şeyler, aynı zamanda kültürü oluşturmaktadırlar. Yani, ortak bir kültür içinde yaşayan insanlar arasındaki mensubiyet duygusu daha güçlü olmaktadır.

Bazı bilim adamları dinî hayatı, bütün varlığın ve beşerî ilişkilerin belirli bir ahenge kavuşması, varlığın bestelenmesi olarak anlatırlar. Milliyet duygusunu da, millet hayatını benzeri şekilde kompoze eden, belirli bir ahenge kavuşturan bir çeşit dinî duyguya benzetenler vardır. Yahut, yeni doğan milliyet duygusunun, öteden beri var olan dinî tasavvurların kalıbına kendisini dökerek, güç kazanmaya ve kutsallaşmaya çalıştığı söylenir.

Millet yahut Milliyeti Yapan Unsurlar

Hangi beraberliklerin yahut paylaşmaların bu mensubiyet duygusunu yarattığı, sosyolojide tartışılan bir konudur. Bu soru, bir başka açıdan, milleti oluşturan unsurlar nelerdir, şeklinde sorulmaktadır.

Yüzyılı aşkın zamandır, toplumbilimciler bu konuda tartışmaktadırlar. Her birinin, milleti millet yapan unsurlar konusunda esas aldığı şeyler, diğerinden farklı olmaktadır. Yani, toplumbilim bu soruya tek bir cevap verememektedir. Aslında, her ilim dalında, bir soruya bir tek cevap verilmek gerekir; yani, aynı soruya çeşitli ilim adamları aynı cevabı vermelidirler; ama, burada, konunun

mahiyeti bütün araştırmacı yahut ilim adamlarının ortak bir cevap üzerinde birleşmelerine imkân vermemektedir.

Bir kere, bütün ilim adamları, milliyet yahut milliyetçilik duygusunu oluşturan unsurları araştırırken, önce kendi milletlerini göz önünde tutmaktadırlar. Her bilim adamı, kendi milletinin fiilî durumuna ve menfaatlerine göre bir tarif getirmeye çalışmaktadır. Mesela Almanlar, umumiyetle ırk teorisini kabul ederler. Buna göre, aynı ırktan gelen insanlar bir milleti oluştururlar. Milliyetçilik de, bu ırka mensubiyet duygusudur. Fransızlar ise, millet aynı kültüre sahip olan insanların topluluğudur, görüşünü savunurlar. Aralarında fikir, duygu, anlayış, hatıra, ümit ve menfaat birliği bulunan insanlar, bir millet oluştururlar ve milliyet duygusuna sahip olurlar.

Fransızlarla Almanlar arasındaki bu anlayış farklılığını, tarihî gelişmelerindeki farklılıklar kadar, bu iki millet arasındaki bir çekişme ile açıklamak imkânı da vardır. Bu iki millet arasında tarihte çekişme konusu olan Alsas bölgesi, ırk bakımından Cermen, fakat kültür itibariyle Fransız'dır. Buraya sahip olmak için mücadele eden bu iki milletin, burada yaşayan insanları kendi milliyetlerinden sayabilmek için farklı tarifler benimsemeleri, tabii ki anlaşılabilir bir olaydır.

Ayrıca, her toplumun tarihî gelişimi ve oluşumu farklı olduğundan, tabii olarak, kendi yapısına uygun olan ve kendi bütünlüğünü korumaya, güçlendirmeye hizmet edecek olan tarifi tercih etmektedir. Sözgelişi, İsviçreliler için millet, ortak vatanda yaşayan insan topluluğudur. Başka unsurlara dayalı bir millet tarifi, bu milletin kendi kendini inkârı ve tahribi anlamına gelecektir. Çünkü, bu ülkede farklı diller ve kültürler bir arada yaşamaktadır. Romanyalılar için milletin esası "dil"dir. Çünkü, bu millet, tarih bakımından yenidir ve oluşumunu bu unsura borçludur. Avusturyalılar, kendilerini Almanlardan ayıran, farklılaş-

tıran temel unsur mezhep olduğu için, milliyetlerini mezhebe dayandırırlar. Almanlar Protestan, Avusturyalılar Katolik'tir. Amerika, bugün için, ortak bir kültüre kavuşmuş olmakla birlikte, ilk oluşum döneminde, siyasi bağlılığını milliyetinin esası olarak kabul etmiştir; Amerika Birleşik Devletleri'nin vatandaşı olan herkes, Amerikandır. Bu temel unsur, Araplar için dil, Çinliler için kültürdür.

Bu kabullerin her biri, kendi toplumu için doğrudur. Çünkü, hiçbir toplumdan, kendi sağlığını, bütünlüğünü bozacak, kendi yapısını tahrip edecek bir anlayışı kabullenmesi beklenemez. Her toplum, kendi varlığını açıklayacak, temellendirecek, birliğini güçlendirecek tarifi benimseyerek, bunu bir millî iman olarak yerleştirmeye çalışacaktır. Tabii her toplum bunu, eğitim yoluyla gerçekleştirmeye çalışır. Bir toplumun insanları, kendilerini bir arada tutan, aralarındaki sevgi ve yardımlaşma duygularını güçlendiren bağın, din, dil, kültür yahut bunlardan sadece biri veya birkaç olduğunu görüp, bunun kendilerini millet yaptığına inanırlarsa, o topluluk millet olur. Sonuçta, gördüğümüz gibi, millet olmak da, bir iman meselesi olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı milletten olduğuna inanan insanlar, bir millet olabilmektedir. Yukarıdan beri işaret ettiğimiz ve tartışıldığını söylediğimiz unsurlar, fertleri bu imana götüren objektif kimlik unsurlarıdır. Diğer bir ifade ile, milliyetin sosyal zeminidir. Bu zemin olmadan, sırf eğitime yahut propagandaya dayanarak kurulmaya çalışılacak bir milliyet, gerçeklere dayanmayan, hastalıklı bir yapı oluşturur ve en ufak sarsıntıda dağılır.

Tarihî Akış İçinde Değişme ve Devlet

Yine ifade ettiğimiz gibi, insanları aynı milletten oldukları inancına götüren objektif kimlik unsurları yani bağlar

birkaç tane yahut birçok olabilir. Bu bağlar ne kadar çoksa ve ne kadar uzun zamandan beri paylaşılıyorsa, milliyet duygusunun da o kadar güçlü olması olağandır. Ayrıca, bir milletin tarihinde bu ortalıklar azalıp, çoğalabilir; yani, değişik tarihî zamanlarda bu bağlar hem sayı hem de nitelik itibariyle farklı olabilir. Tarihin bir döneminde sadece vatandaşlık bağı o toplumu millet olarak ayakta tutarken, daha sonra bu bağa eklemeler olabilir. Bunun çok yakın ve açık örneği Amerika'dır. Başlangıçta Amerikan milletini oluşturan tek unsur, tek ortaklık vatandaşlık bağıydı. Çünkü, bu kıtaya dünyanın her yanından gelen insanların tek ortak noktası bu bağdı. Ancak, bugün Amerikan milletini oluşturan bir kültürden, rahatlıkla söz edilebilmektedir; hatta, bu kültürün dünyadaki yayılmacılığından, diğer millî kültürlere derin etkilerinden bahsedilmektedir. Sadece, vatandaşlık bağı ile milliyet duygusuna ulaşan topluluk, zaman içinde aynı dili konuşmak ve aynı hayat üslubuna kavuşmakla milliyeti yapan unsurlarını artırır.

Yine, bir milletin ortaklıkları azalabilir de. Tarihinin herhangi bir döneminde, siyasi yenilgiler sonucu, mesela ortak vatan parçalanabilir. Bu durumda, milliyeti oluşturan bir unsuru millet kaybetmiş olur; fakat, bu, parçalanmış topraklar üzerindeki insanların aynı milletten oldukları inancını yitirmeleri için sebep değildir. Mesela, Batı Trakya'daki Türkler, bizimle aynı millettendirler; ama, coğrafyalarımızın siyasi çizgileri ayrıdır. Diplomatik dildeki alışkanlıkla onlara 'soydaş' desek de, onlar bizim milletimizdendir.

Bildiğimiz gibi, toplumlar durağan varlıklar değil, tam tersine, sürekli değişim halindedirler. Bu değişme, toplumun nesnel kimlik unsurlarında olduğu gibi, manevi yapısında da devam eder. Bugün konuştuğumuz dil, beş yüzyıl önceki Türkçeden farklıdır, Göktürk Abideleri'ndeki Türkçe daha da farklıdır. Dil değişmiştir ve değişmektedir,

ama, Türkçe olmaya devam etmektedir. Bugünkü iktisadi hayatımız, toplumsal ilişkilerimiz, dört yüz yahut yüzyıl öncekinden farklıdır; kılık-kıyafetimiz de farklıdır. Bugünkü, siyasi kimliğimiz ve düzenimiz de, birkaç yüzyıl öncekinden farklıdır. Ama, hepsi Türk'tür, Türk toplumudur. Yani, bütün bu değişmeler içinde ve değişmelere rağmen Türk milleti varlığını devam ettirmektedir. Bu durum, bütün milletler için geçerlidir.

Toplumları bu açıdan canlı bir uzviyete, mesela bir ağacın oluşumuna benzetebiliriz. Yeni dikilmiş bir çınar fidanı ile üç yüz yahut beş yüzyıllık bir çınar ağacı hiçbir şekilde birbirine benzemez. Ancak uzmanı olan bu iki ağacın aynı ağaç olduğunu bilebilir. Yahut bir elma ağacının fidanı ile meyve vermiş olanı, birbirinin aynı değil çok farklısıdır; ama, ikisi de aynı elma ağacıdır.

Bu açıklamalardan sonra, vardığımız bir diğer sonuç da şu olmaktadır: Bir millet için, tarihinin her dönemini kapsamak üzere, tek bir millet tarifi verilemez. Çünkü, değişen toplum hayatında, tarihin değişik dönemlerinde onları bir arada tutan, onları dayanışmaya sokan, insanları aynı toplumun mensubu oldukları imanına götüren unsurlar değişik olabilmektedir. Bazı kereler ise, tarihin belli bir döneminde öne çıkan bir unsur, diğer bir döneminde geri çekilebilmektedir. Mesela, özellikle doğu toplumlarının ilk eski dönemlerinde ayrışmalar, genellikle "boy" esasına dayanıyor ve 'soy' birliğine dayanan kabileler ortaya çıkıyordu. En güçlü mensubiyet duyguları da bu unsura dayanarak oluşuyordu. Siyasi teşkilatlanmalarda, bu boy yahut kabile asabiyetlerine dayanarak kuruluyordu. Fakat, zaman içinde ve mesela günümüzde, kabile asabiyetine dayanan bir millet anlayışı fevkalade azalmıştır. Var olanlarda da, bu duygu eskisi kadar güçlü olmadığı gibi, bütünleştirici olmaktan ziyade toplumu parçalayıcı bir etki yapmaktadır.

Sonuç olarak, tarihî/toplumsal gelişme süreçlerinin farklı olması sebebiyle, aynı tarihî dönemdeki farklı toplumlar için ortak bir milliyet tarifi verilemeyeceği gibi, toplumun, değişen bir gerçeklik olması sebebiyle, aynı toplumun farklı tarihi dönemleri için de ortak bir milliyet tarifi verilemez. Toplum tarafından paylaşılan unsurlar, insanları ortak duygulara ve aynı milletten oldukları inancına götüren faktörlerdir. Bu inanç ve duyguların oluşması için, mutlaka belirli unsurların ve mutlaka belirli sayıda olması gerekmez; her toplumda ve her toplumun tarihî devirlerinde bu unsurların mahiyeti ve sayısı değişik olabilir.

Ancak, milletlerin tarihinde, genel olarak değerini korumuş yahut hemen her zaman ön planda olmuş milliyet unsurları da vardır. Türk milleti için, aynı zamanda millî kimlik ve kültürü oluşturan ana unsurlar olarak, din, dil ve devletin böyle bir anlam ve önemi vardır. Din ve dilin, Türk kimliğinin oluşumundaki yeri, değeri ve bunun sürekliliği konusunda çok yazılmış olduğundan, biz sadece devletin değeri hususunda birkaç şey ilave etmekle yetineceğiz.

Devlet yahut ortak bir egemenlik altında yaşamak, hemen bütün toplumların hayatında önemli bir birleştirici unsurdur. Bazı sosyologlar ve mesela bizim ilk sosyologlarımızdan Prof. Mehmet İzzet Bey, bu unsura çok değer verir ve milliyeti oluşturan ana unsurların başında sayar. Gerçekten de, ortak egemenlik altında yaşamak, özellikle tarihî çağlarda, toplumdaki hareketliliği ve geçişkenliği sağlayan ana faktördür. Yani, aynı egemenlik sahasında yaşayan insanlar, bu egemenlik alanında serbestçe dolaşabilir, her türlü ticari, toplumsal ilişkileri rahatça kurabilirler. Bu da, toplumun kendi içindeki kültürel hareketliliği, değişmeyi ve benzeşmeyi sağlayarak, egemenlik alanındaki bütün insanların aynı dil, din ve hayat tarzı ile, ortak bir kültür ve kimlik sahibi olmalarına imkân hazırlar. Bu

hareket ve geçişkenliğin olmadığı toplumların, birbirlerine kapalı topluluklar olarak kalacağı ve ortak bir kültüre kavuşamayacakları yahut ortak unsurlarını kaybedecekleri açıktır.

Türk dünyası ve tarihinde ise, bu unsurun değeri çok daha açıktır. Önce şunu söyleyelim ki, Türkistan'dan Avrupa ve Orta Doğu'ya açılan Türk toplulukları, kimlik ve bütünlüklerini koruyabilmek için her milletten daha fazla devlete ihtiyaç duymuşlardır. Karşılaştıkları fevkalade büyük ve farklı kültürel etkiler karşısında, kimliklerini koruyabilmek için devlet kavrayıcı ve yapıştırıcı bir etki yapmaktadır. Balkanlara doğru yahut Kafkasya üzerinden batıya akan Türk topluluklarından birçoğu, kalabalık ve diri boylar olmalarına rağmen, il tutamayanlar yani devlet kuramayanlar kimliklerini ve varlıklarını kaybetmişlerdir. İlini kaybettiği halde töresini yani geniş anlamda kültürünü kaybetmeyen Türk toplulukları, daha sonra devlet kurarak kendilerini kurtarmışlardır. Sonuçta, Türk tarihinde, ana kitleden kopan boylardan, ilini kaybeden genellikle varlığını da kaybetmiştir.

Diğer nokta, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, devlet, toplumun, ortaklıklarının artmasında ve müşterek bir kültüre, kimliğe kavuşmakta temel unsur olmaktadır. Merhum Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Hun İmparatorluğunun uzun egemenlik döneminde, bu egemenlik altında yaşayan çeşitli soy ve boyların ortak bir kimliğe yani kültürel bütünlüğe kavuştuğunu ifade etmiştir. Hunlardan sonra, dağılan bu boyların her birini, yabancılar, Türk olarak isimlendirmişlerdir. Türkistan'da, Timur İmparatorluğundan sonra, ortak egemenlik unsurunun giderek parçalanması, aynı zamanda Türk boyları arasında kültürel farklılaşmalara yol açmıştır. Türk dilinin çeşitli lehçelerinin doğuşu ve bunların az veya çok birbirinden farklılaşması, değişik egemenlikler altında olmakla yakından ilgilidir.

İşte, aynı zamanda bu sebeplerle, Türk kültürün de devlet, kutsal değildir, ama, en üstün toplumsal değerdir.

Fiilî tezahür de bu yöndedir. Biraz dikkat edilince, Osmanlı İmparatorluğunda, son dönemler de dahil, en yüksek toplumsal değer devlettir. Çöküş dönemlerinde, aydınlarımızın tek meselesi, Devlet-i Aliyeyi yeniden ayağa kaldırmaktı. Yusuf Akçuraoğlu, *Üç Tarz-ı Siyaset* isimli ünlü makalesinde, hangi beşerî camiaya hizmet edilmesi gerektiğini sorar; Osmanlıya mı, Müslümanlara mı, Türklere mi? Sonuçta, Osmanlıya hizmet etmekle, her üç camiaya da hizmet edilmiş olacağı kanaatine varır. "Bunun içindir ki, her üç cemiyete mensup bir şahıs, Devlet-i Osmaniye'ye çalışmalıdır." Akçuraoğlu, bu tespitten sonra, Osmanlı Devletini kuvvetlendirmek için hangi siyaseti takip etmemiz gerektiğini sorar: Osmanlıcılık mı, İslamcılık mı, Türkçülük mü?

Cumhuriyeti kuran insanlardaki devlet duyarlılığının aynı zamanda bu geleneğe yaşlandığını bilmeli ve devlet üzerine konuşurken, bu hassasiyetlere sahip olmalıyız.

Nesnel Kimlik ve Bunun Toplum Tarafından İdraki

Batı toplumlarında milliyet duygusunun bir toplumsal şuur olarak idraki, on dokuzuncu yüzyıldan sonra mümkün olmuştur. Burjuva sınıfının doğuşu, mücadeleleri ve millî devletlerin kuruluşu ile milliyetçilik fikrinin oluşumunda paralellik vardır. Ancak bu durum, o toplumların, milliyet duygusunu idrak ettikleri döneme kadar kimliksiz oldukları anlamına gelmez. Batılı toplumların da, daha geç dönemlerde oluşmakla birlikte, on dokuzuncu yüzyılda bir dilleri, dinleri, ortak yaşama biçimleri yani çeşitli toplumlar halinde nesnel kimlikleri vardır. Ve elbette ki,

yukarıda işaret edildiği gibi, her toplumda farklı da olsa, bu nesnel, ortak kimliğin yarattığı bir beraberlik duygusu ve asabiyeti de vardı.

Bir toplumun kimliği, onun milliyetidir. Bu milliyetin, farklı toplumlarda ve farklı tarihî zamanlarda değişik unsurlardan oluşabileceğini yukarıda söylemiştik. On dokuzuncu yüzyılda mevcut olan durum, milliyet olarak isimlendirilerek, milli devletler çerçevesinde, bir ortak şuur haline yükseltilmeye çalışılmıştır. Dikkat edilmesi gereken nokta, bu yüzyılda, toplumlara yeniden biçim verilmemiş, mevcut durum idrak edilmiş ve bir şuur olarak geliştirilmeye ve güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ve her millet de, kendi durumuna göre bir milliyet tarifi vermeye çalışmıştır.

Bu kavramlar ve tarifler batı kültüründen bize geçtiği için, gelişmeyi yeterince kavrayamayanlar, Türkiye'de, milli devlete geçildikten sonra Türk milletinin inşa edilmeye başlandığını zannetmekte hata yapmaktadırlar. Bazıları, Atatürk'ün, gerçekleştirmeye çalıştığı değişimlerle millet kimliğini kurmaya çalıştığını, devrimlerin oluşturacağı çağdaş kültür ile çağdaş millî bir kimliğe ulaşılacağını Mustafa Kemal'in umduğunu söylerler. Ziya Gökalp da, önceki dönemlerde, "Biz Türk'üz, Türk milletiyiz," şuuru olmadığı için, "Türk milleti de yoktur," diyerek, yok olduğunu söylediği öğelerin gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtir.

Dikkat edilirse, bütün bu yorumlar, bir tarihî ve içtimai gerçekliği, belli bir tarife sığdırmak yahut benzetmek için, o gerçekliğin yeniden inşasına yöneliktir. Halbuki, Batı fikir ve siyaset dünyasında, her toplumun, kendi tarihî ve içtimai gerçeğine göre bir tarif aradığını daha önce söylemiştik. Bugün verdiğimiz tariflere uyan veya uymayan bir Türk toplumsal gerçeği var ki, tarihi üç bin yıl öncesine iniyor; kültür mirası ortada, dili, dini, musikisi, mimarisi ve devleti ile.

Bu tarihî ve toplumsal gerçekliğin hayati sürekli değişme halinde olduğuna göre, ilgileri, varlığının göstergeleri de elbette ki değişecektir. Buna, tarih içinde değişik kültürel öğelerin öne çıkması olarak işaret ettik. Gökalp'ın da işaret ettiği, sübjektif kimliğin olmayışı yani kendi kimliğini Türk olarak isimlendirmemiş olması yahut Müslüman-Akkoyunlu veya Teke Türkmeni diye tanımlaması, var olan, tarihî kültürün objektif/kültürel kimliğini değiştirmez; var iken yok etmez. Üç yüzyıl önceki insanlarımız kimlik olarak kendilerini Müslüman olarak algılarken de Türkçe konuşuyorlardı, türkü söylüyorlardı, cami ve minarelerini kendi üsluplarında yapıyorlar ve mutfaklarında Türk yemekleri pişiyordu; yani Türk kimliğinde yaşıyorlardı; onların hayatını gören yabancılar, bu özelliklerinden ötürü onları Türk olarak isimlendiriyordu. Arap ve Acem de kendi üslubunda yaşıyordu; Türk kadınlarının bindallısı, gelinliği, tepeliği, düğünleri, ninnileri onlarınkinden ayrıydı. İşte Türk derken, bütün bu hayat özelliklerini paylaşanları kastettiğimiz gibi, bunları yaratanları, bu üslubu kuranları kastediyoruz. Birlikte bu kültürü yaratan ve bu kültür içinde oluşan topluluklar o gün de Türk'tü, bugün de Türk'tür. Bu tarihî ve toplumsal gerçekliğin, bugün, aklımızdan geçen bir tarife uymuyor diye, varlığını reddetmek, ilmî bir tutum olamaz.

Milliyet duygusunun şuurlandırılıp bir gerilim yaratılması Osmanlı İmparatorluğumuzun son döneminde başlamıştır. Cumhuriyet döneminde de bu şuurlandırma ile birlikte, milliyet şuuru ve heyecanının toplumsal zemini olarak ifade ettiğimiz bağlar, ortaklıklar daha belirgin hale getirilmeye, yer yer folklorik düzeydeki bazı değer ve beraberlikler millî düzeye çıkartılmaya, işlenmeye ve kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Yeni bir kimlik aranmamış, Türk milletinin tarihî kimliği geliştirilmeye ve bazı çağdaş unsurlar öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu

konudaki yanlış yöneliş ve zorlamaların, millî şuur ve hassasiyetlerde önemli tahribatlara yol açtığını söylemek zorundayız. Öyle ki, devletin yönetim biçiminin değişmesi ve cumhuriyete geçilmesi, altı yüzyıllık büyük bir hanedanın kaldırılarak yurt dışına çıkartılması gibi büyük atılımların yarattığı tedirginlikle, Osmanlı tarihinin belirli bir dönemine soğuk hatta aşağılayıcı bir üslupta bakılmıştır. Bu, tarih şuurumuzda bir kesiklik ve hoşnutsuzluk yaratmıştır. Türk tarihinin eski devirlerinin de görmezlikten gelinerek, Türk medeniyet ve tarihinin Anadolu'nun eski medeniyet ve tarihlerine bağlanması denemeleri de, kısa süreli hevesler olmaktan öteye geçemediyse de, bazı kesimlerin şuurunda yara açmıştır. Ayrıca, toplumumuzu kısa zamanda batılı bir kimliğe büründürmek çabaları ve zorlamaları da, birçok yanlışları ile bu sürece eklendi ve milli kimlik duygusunun arzu edilen düzeylerde gelişmesini engelledi.

Farklılık Şuuru ve Türk Kimliği Duygusu

Bir kültür oluşturmaya yani kendine has bir hayat tarzı kurmaya başlayan her toplumda, başkalarından farklı olmak hassasiyeti vardır. İşte bu farklı olma hassasiyeti, kimlik şuuru olarak gelişir ve milliyetin esası olur. Toplumlar ne kadar eski, tarihî kökleri ne kadar derin olursa, kimlik duygusunun da o ölçüde oturmuş olması tabiidir. Türk kimlik şuuru, bu açıdan dünyanın en eski ve köklü kültür hassasiyetlerinden sayılmak gerekir.

Bugün elimizde bulunan bengi taşlar yahut Göktürk Âbideleri, sekizinci yüzyılda yazılmış ve dikilmiştir. Bu metinlerde, fevkalade işlenmiş bir sanat ve devlet dili görmekteyiz. Bir kısım araştırmacılar âbidelerin şiir olarak yazıldığını düşünmektedirler. Bu kadar işlenmiş ve incel-